

ISUSOVCI U HRVATA, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog simpozija »Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata«, Zagreb, 1992., 482 str.

U okviru proslave jubileja 500. obljetnice rođenja sv. Ignacija Loyole (1491.—1991.) i 450. obljetnice osnutka Družbe Isusove (1540.—1990.), u Zagrebu je od 8. do 11. listopada 1990. održan međunarodni znanstveni simpozij o životu i radu isusovaca u Hrvata. Simpozij su priredili Filozofsko-teološki institut i Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu, a pokrovitelji su mu bili JAZU — danas Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU) i Sveučilište u Zagrebu. Izlagalo je 56 predavača, a za tisak je priređeno 49 referata. Na početku Zbornika uvršteni su pozdravni govori o. Valentina Pozaića i kardinala Franje Kuharića, uvodno izlaganje akademika Andre Mohorovičića, te završna riječ organizatora (o. Valentin Pozaić), koji predočuju ozračje u kojem je simpozij protjecao, a ujedno upotpunjuju izlaganja znanstvenika i, unatoč njihovoj sadržajnoj mnogovrsnosti, daju im zajednički kulturno-povijesni okvir. Radovi su podijeljeni u četiri tematske skupine: 1.) filozofija i znanstveni rad, 2.) teologija i vjersko-kulturni rad, 3.) lingvistika i književnost, 4.) arhitektura i umjetnost.

Prva tematska skupina (1.—144.) sadrži 13 radova koji govore o razvoju filozofije, povijesne znanosti i prirodnih znanosti. *Franjo Zenko* razmatra razvoj filozofije u hrvatskim isusovačkim učilištima i u djelima hrvatskih isusovačkih filozofa 17. i 18. stoljeća. Nakon kratkog pregleda znanstvene djelatnosti najznačajnijih autora — Markantuna Dominisa, Franje Jambrehovića, Kazimira Bedekovića, Josipa Zanchia i Rudera Josipa Boškovića, zaključuje da njihova djela iz filozofije, a posebice fizike, epistemologijski i metodologijski oblikuju načela, metode i duh novovrsne prirodne znanosti. *Miljenko Belić* razmatra rad isusovaca na filozofiji u Hrvata u zadnjem desetljeću 19. stoljeća i u 20. stoljeću, kao i rad najznačajnijih visokoškolskih institucija u kojima djeluju isusovci (Rimokatolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Vrhbosanska visoka teološka škola u Sarajevu). Ukazuje na to da je znanstveni rad isusovaca u užem značenju te riječi na osobit način vezan uz Filozofski institut koji su hrvatski isusovci utemeljili u Zagrebu 1937. godine, uzdignut 1989. na samostalni Filozofski fakultet Družbe Isusove, te uz časopis *Život*, koji je 1919. godine pokrenuo o. Miroslav Vanino (prestao je izlaziti 1945. godine, a od 1971. ponovno izlazi kao »Obnovljeni život«).

Žarko Dadić, *Snježana Paušek-Badždar* i *Stipe Kutleša* razmatraju prirodno-znanstvena dostignuća hrvatskih isusovaca Marka Antuna Dominisa, Rudera Boškovića, Josipa Franje Domina, Franje Brune i drugih, koji su svojim rješenjima u pojedinim područjima prirodnih znanosti u velikoj mjeri omogućili i usmjerili njihov razvoj. *Miroslav Kurelac* u radu »Isusovački povjesničari balkanskih zemalja« ukazuje na izuzetan doprinos isusovaca povijesnoj znanosti u Hrvata u razdoblju od 17. do 20. stoljeća. U razmatranju pojedinih djela najveću pozornost posvećuje monumentalnom djelu *Illyricum Sacrum* (Venecija, 1751.) isusovaca F. Riceputija, D. Farlatija i J. Coletija, za koje je ustvrdio da je izuzetan i trajan doprinos uključen u visoka dostignuća europske historiografije, kao i ozbiljan temelj hrvatske crkvene povijesti i povijesti Hrvata uopće. Impresivan niz znamenitih hrvatskih povjesničara započinje s Ivanom Lučićem Trogiraninom, a završava s isusovcima povjesničarima 20. stoljeća Stjepanom Krizinom Sakačem i Miroslavom Vaninom. *Aleksandar Stipčević* razmatra znanstvenu djelatnost hrvatskog isusovca Andrije Blaškovića (1726.—1796.), jednoga od začetnika antičke arheologije i antičke numizmatike u sjevernoj Hrvatskoj. Blaškovićevu pogrešnu ubikaciju antičke Andautonije autor drži glavnim razlogom što sve do danas nije znanstveno vred-

novan njegov doprinos hrvatskoj historiografiji. Naglašava kako to treba što prije ispraviti i Blaškoviću posvetiti pozornost koju zaslužuje.

U drugoj tematskoj skupini (145.—292.) objavljeno je 14 radova posvećenih teološkom i vjersko-kulturnom radu hrvatskih isusovaca.

Tomči Trstenjak razmatra hrvatske katekizme isusovačkih autora u razdoblju od 16. do 20. stoljeća, te zaključuje da su Hrvati brojem i vrsnoćom katekizamskih priručnika ustrajno slijedili Europu, posebice u doba katekizama u 16. i 17. stoljeću, kada su se tom vrstom religioznog prosvjećivanja puka istaknuli isusovci Aleksandar Komulović, Bartol Kašić i Juraj Habdelić, te bosanski franjevac Matija Divković. *Predrag Belić* govori o petorici hrvatskih isusovaca kontroverzista — Jurju Mulihi, Franji Ksaveru Pejačeviću, Antonu Werntleu, Ivanu Simuniću i Adamu Kanižliću, koji su u terezijansko doba objavili kontroverzistička djela čija je zadaća bila nagnati pravoslavne da prihvate crkvenu uniju sa Svetom Stolicom. Autor naglašava kako bi bilo sasvim promašeno o našim kontroverzistima govoriti kao o nekim uranjenim ekumenistima, jer je to bilo vrijeme kada je za katoličko shvaćanje jedino pravilno nadilaženje crkvenog raskola bila crkvena unija.

Vatroslav Halambek razmatra asketski nauk Dubrovčanina Benedikta Rogičića (1646.—1719.), teologa, retoričara, povjesničara i filologa, koji je napisao jedno od najznačajnijih djela kršćanske duhovne literature 18. stoljeća *Dell' Uno Necessario*. Ukazuje i na njegov značajan pjesnički opus, koji sadrži i rijetko svjedočanstvo o katastrofalnom potresu u Dubrovniku 1667. godine. *Mijo Korade* ukazuje na značajnu ulogu hrvatskih isusovaca iz Gradišća, Slovačke i Ugarske u osnivanju rezidencija i kolegija Družbe Isusove u sjevernoj Hrvatskoj. Posebice naglašava činjenicu da je gradišćanski Hrvat Ivan Žanić bio osnivač i prvi poglavar zagrebačke rezidencije Družbe Isusove 1606/1607. godine. *Zoran Ladić* je na temelju analize objavljenih matrikula sveučilišta u Trnavi i Grazu utvrdio da su ta visoka isusovačka učilišta imala veliko znanstveno, obrazovno, vjersko i kulturno značenje za protuturskim ratovima iscrpljenu Hrvatsku s kraja 16. i u 17. stoljeću. Ukazuje i na to da podaci matrikula o staleškoj pripadnosti upućuju na složenost hrvatskog društva u razmatranom razdoblju i na njegovu razgradnju, pri čemu ono gubi osobine karakteristične za srednjovjekovno društvo. *Lelja Dobronić* je u radu »Imovina zagrebačkih isusovaca — baština srednjovjekovnih redova« utvrdila da su isusovci, osim toga što su inaugurirali novovjekovno redovništvo u Zagrebu i Hrvatskoj, oživjeli i nastavili djelovanje svojih srednjovjekovnih prethodnika, poglavito dominikanaca. *Agneza Szabo* u radu »Hrvatska javnost 19. stoljeća i njezini odnosi prema isusovcima« ukazuje da su zasade duhovnoga, kulturnog i znanstvenog rada isusovaca bile prisutne u hrvatskom narodu i onda kada je uklonjena njihova nazočnost — u razdoblju od 1773. do 1845. godine, te da je privrženost hrvatskoga naroda i hrvatske javnosti isusovcima našla svoju punu potvrdu u odbacivanju protuisusovačke propagande liberalne i, najvećim dijelom, masonske provenijencije.

U treću tematsku skupinu (295.—370.) uvršteno je deset radova koji govore o velikom doprinosu isusovaca Bartola Kašića, Jakova Mikalje, Jurja Habdelića, Ardelia della Belle i Antuna Kanižlića hrvatskoj lingvistici i književnosti.

Marko Babić ukazuje na značenje *Rituala Rimskoga* Bartola Kašića za kulturnu povijest hrvatskoga naroda, ali i za europsku kulturnu povijest, jer je to prvi potpuni prijevod na jedan živi jezik službenoga latinskog izvornika iz 1614. godine. *Josip Vončina* je u radu »Mjesto Habdelićeva rječnika u povijesti hrvatskoga književnoga jezika« ustvrdio da Jurju Habdeliću, unatoč glasovitim prethodnicima među isusovačkim leksikografima, ipak u određenom smislu pripada primat. Naime, Habdelićev kajkavski hrvatsko-latinski rječnik (*Dictionar*, Graz, 1617.) prvo je djelo tiskano za potrebe sjeverne Hrvat-

ske i ujedno prvi hrvatski rječnik koji se svojim sadržajnim bogatstvom od-
vaja od uobičajenih jezičnih rječnika i približava enciklopedijskim rječnici-
ma, pa tako Habdelić ne samo da prati stvarno stanje Zagrebačke akademi-
je pri njezinoj prvoj afirmaciji (god. 1669./1670.), nego i anticipira neko bu-
duće stanje.

Alojz Jembrih daje iscrpan pregled kajkavske književno-jezične baštine isu-
sovaca u 17. i 18. stoljeću, te naglašava da su oni imali veliku ulogu u obna-
vljanju kajkavske književne djelatnosti. Ukazuje na negativnu konotaciju ko-
ju je sintagma »kajkavska nabožna književnost« zadobila u socijalrealizmu
kao tobože manje vrijedan dio hrvatske književne baštine i na potrebu da se
već jednom s kajkavske književnosti skine hipoteka distancije u povijesti
hrvatske književnosti i na sveučilištima.

Četvrti dio zbornika (401.—482.) sadrži 12 priloga u kojima je istaknut velik
doprinos hrvatskih isusovaca na području arhitekture i umjetnosti, posebice
razvoju barokne gradogradnje, kiparstva i slikarstva. Na krucijalnu ulogu isu-
sovaca za napredak barokne gradogradnje u Hrvatskoj ukazala je *Đurđica*
Čvitanović u radu »Isusovačka arhitektura baroknoga razdoblja u hrvatskim
zemljama«. Naime, tek uklapanjem baroknih sklopova u srednjovjekovne po-
vijesne jezgre, u kojima isusovačke crkve i rezidencije imaju istaknuto mje-
sto, naša su povijesna središta poprimila izgled srednjoeuropskih gradova.
Na kraju možemo ustvrditi da je zbornik radova simpozija »Isusovci na vjer-
skom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata« još jedno vrijedno svje-
dočanstvo o tome da je Družba Isusova svojim višestoljetnim djelovanjem u
Hrvata neizmjereno pridonijela hrvatskoj znanosti, kulturi i umjetnosti i slo-
žiti se s riječima o. Valentina Pozaica da bi povijest Crkve i hrvatskoga na-
roda bez uloge isusovaca sigurno bila drugačija no što danas jest.

Zoran Grijak

*MIJO KORADE, MIRA ALEKSIC, JERKO MATOS: Isusovci i
hrvatska kultura, Zagreb, 1993., 302 str.*

Knjiga *Isusovci i hrvatska kultura* posljednji je u nizu priloga kojima je u
Hrvatskoj obilježena 500. obljetnica rođenja Ignacija Loyole i 450. obljetnica
odobrenja rada Družbe Isusove. Ona predstavlja vrijedan pokušaj da se na
zanimljiv i pristupačan način široj javnosti prikaže hrvatska isusovačka kul-
turna baština. Tekst je najprije objavljivan kao feljton u *Vjesniku* u stude-
nome i prosincu 1990., a zatim ga je *Most — The Bridge* objavio u engleskom
prijevodu *Jesuits and Croatian Culture* (vol. 15./1992.). Na taj način je i ino-
zemnoj javnosti predložen izuzetan doprinos hrvatskih isusovaca novovjekov-
noj znanosti i kulturi.

U uvodnom dijelu knjige iznijeti su najzanimljiviji dijelovi životopisa ute-
meljitelja Družbe Isusove sv. Ignacija Loyole (1491.—1556.), a predložen je i
izuzetan doprinos isusovaca u onemogućavanju širenja protestantizma i obno-
vi katoličanstva. Slijedi opis djelovanja isusovačkih kolegija i rezidencija (Za-
greb, Varaždin, Rijeka, Požega, Dubrovnik, Osijek, Petrovaradin, Beograd),
od njihova osnutka do ukidanja Družbe Isusove 1773. godine. Uz obilje poda-